

- Recapitulatie:
- Over 'die geleden heeft' hebben we het vorige keer gehad — Passus in het Latijn – ofwel over de 'passie'. Over de verwondering van de christelijke kerk: De God die wij zoeven als almachtig God hebben beleden en schepper van hemel en aarde heeft zich in Jezus Christus laten kennen als volledig onmachtig, kwetsbaar, slachtoffer tot en met, 'lijdend voorwerp' – ofwel: passief ('passus').
- Dat strookt niet met het algemene beeld van God. Een beetje God is 'actief' bij uitstek. De zgn. 'gnostiek' kon dan ook niets met het beeld van een 'passieve' (lijdende) God. De kerk verwerpt in het Credo de gnostische interpretatie van Jezus.
- Op dit spoor gaan we vandaag nog even door. 1. Gestorven en Begraven... 2. (Neergedaald in) de hel
- **Zingen: Vanwaar zijt gij gekomen (LB 494)**
  - 1 Vanwaar zijt Gij gekomen,
  - wij wisten niets van U.
  - In onze stoutste dromen
  - was God nooit hier en nu.

Een nieuwe God zijt Gij
die onder ons wilt wonen,
zo ver weg, zo dichtbij.

2 Gij zijt ons doorgegeven
een naam, een oud verhaal
uw woorden uitgeschreven
in ied're mensentaal.
Ons eigen levenslot
met uw geluk verweven,
zo zijt Gij onze God.

3 Gij zijt in ons verloren
wij durven u niet aan,
uw stem in onze oren,
uw komst in ons bestaan.
Een woord van vlees en bloed
een kind voor ons geboren.
een mens die sterven moet.

- Het woord 'gestorven' is een latere toevoeging aan de tekst van het Credo. Vergelijk bijvoorbeeld de tekst van de geloofsbelijdenis van Nicea (altijd rechts in beeld op de sheets): Passus et sepultus. Geen 'Mortuus'. Blijkbaar is het woord 'gestorven' niet echt nodig, cq. overbodig. 'Begraven' zou voldoende kunnen zijn. Want 'begraven' is heel veel.
- Zoals een mens pas mens is en leeft niet bij eerste adem, maar bij noemen van de naam, valt omgekeerd de 'dood' van een mens niet samen met laatste adem. Begraven is 'echt dood'. De bezegeling van de dood. Begraven zegt nóg meer dan 'gestorven'. Het is de ultieme passiviteit: wie begraven is kan niets meer, heeft geen enkele invloed meer op wat gebeurt, omdat je geen deel meer uitmaakt van wat gebeurt. Begraven = volkomen buiten spel staan. Afwezig zijn, niet-meer-zijn. Begraven = dat er

alleen nog maar verleden is, geen enkel heden, en al helemaal geen toekomst. Voorbij, voorbij, voorgoed voorbij.

- ‘Begraven’ is dus ook weer sterk gericht tégen de gnostiek, die de dood van Christus ontkende. ‘Begraven’ onderstreept op meest plastische wijze de menselijkheid van Christus. En de totale zwakheid van Christus.
- Laten we, met dat besef in het achterhoofd, luisteren naar de Apostel Paulus – die duidelijk dit deel van het Credo heeft gesouffleerd...

I. Een God die sterft als mens...

1Korinthe 15, 1 – 4a

Broeders en zusters, ik herinner u aan het evangelie dat ik u verkondigd heb, dat u ook hebt aangenomen, dat uw fundament is en uw redding, als u tenminste vasthoudt aan de boodschap die ik u verkondigd heb. Anders bent u tevergeefs tot geloof gekomen. Het **belangrijkste** dat ik u heb doorgegeven, heb ik op mijn beurt ook weer ontvangen: **dat Christus voor onze zonden is gestorven, zoals in de Schriften staat, dat hij is begraven...**

SYMBOLUM NICENUM

credo in unum Deum Patrem Omnipotentem

factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum, ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine. Deum verum de Deo vero genitum, non factum, consubstantiali Patre per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato; passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

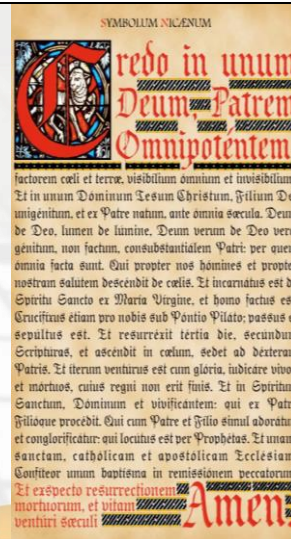
- Het gaat ook in de woorden ‘gestorven en begraven’ over God: God laat zichzelf zien, zijn aanwezigheid, zijn wezen, in een dode, begraven mens. Hier – in dit graf - is uw God. Zo laat God zichzelf zien: Helemaal buiten spel. Ofwel, hier wordt de weg van vernedering (‘passus’) tot in het diepste voortgezet. God is hier aanwezig door zijn God-zijn totaal te verbergen. Hier is niets meer van God zichtbaar... van Gods ‘godheid’ zichtbaar... En zo – in absolute verborgenheid, laat God zichzelf dus aan ons zien. In taal van vandaag: totaal compromisloos dood – voorbij, voorbij, voorgoed voorbij.
- En dat is – volgens Paulus, en volgens de oude kerk - de kern van ons geloof... Het fundament van onze bevrijding. Waarom????
- Omdat hij is “Gestorven en begraven voor onze zonden”, aldus Paulus. En hij verwijst daarbij naar ‘de Schriften’. Paulus zal vast aan een reeks van bijbelteksten hebben gedacht. Maar zeker zal hij aan Jes. 53 hebben gedacht.

I. Een God die sterft als mens...

Jesaja 53

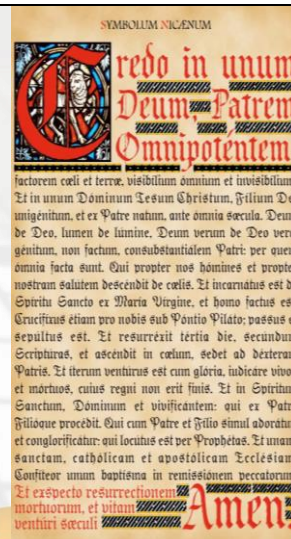
Onopvallend was zijn uiterlijk,
hij miste iedere schoonheid,
zijn aanblik kon ons niet bekoren.
Hij werd veracht, door mensen gemeden,
hij was een man die het lijden kende
en met ziekte vertrouwd was,
een man die zijn gelaat voor ons verborg,
veracht, door ons verguisd en geminacht.
Maar hij was het die onze ziekten droeg,
die ons lijden op zich nam.

I. Een God die sterft als mens...

Jesaja 53

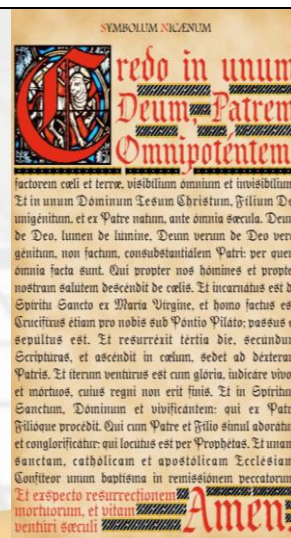
Wij echter zagen hem als een verstoteling,
door God geslagen en vernederd.
Om onze zonden werd hij doorboord,
om onze wandaden gebroken.
Voor ons welzijn werd hij getuchtigd,
zijn striemen brachten ons genezing.

I. Een God die sterft als mens...

Jesaja 53

Wij dwaalden rond als schapen,
ieder zocht zijn eigen weg;
maar de wandaden van ons allen
liet de HEER op hem neerkomen.
Hij werd mishandeld, maar verzette zich niet
en deed zijn mond niet open.
Als een schaap dat naar de slacht wordt
geleid,
als een ooi die stil is bij haar scheerders
deed hij zijn mond niet open.

- Gestorven, begraven ‘voor onze zonden’. Die taal spreekt velen in de kerk van 2018 niet meer aan. Maar verstaan we nog wat Paulus zegt. Mag ik vanavond een poging doen... om het eens anders te zeggen.
- Punt is dat we dat woord ‘zonde’ enorm individueel zijn gaan verstaan. En heel moralistisch.
- Mijn broertje... in wie zich al vroeg de overtuigde atheïst openbaarde die hij later zou worden... kon daar heerlijk de spot mee drijven. “Weer een zwart plekje op de ziel”, zei hij dan als iemand ondeugend was. Want zo was het hem verteld... en zoals het hem was verteld kon hij niet anders dan er de spot mee drijven.
En dan zou Jezus gestorven zijn voor mijn morele wandaden – voor mijn ondeugden, voor al die ‘zwarte plekjes’ die gaandeweg het leven mijn ziel helemaal zwart gekleurd hebben.
- Paulus... zou van dit beeld ws. niets herkennen.
Jullie nemen jezelf veel te serieus... zou hij zeggen. De goede God heeft wel wat anders te doen dan jouw overtredingen te turven in het zijn dikke boek.
En vooral - je hebt nog geen idee van de macht van de zonde – van wat ik met zonde bedoel. Van wat de Schrift met zonde bedoelt.
- Zonde... is een systeem. Zonde... dat is de macht waardoor mensen (niet zozeer individueel maar vooral als mensengemeenschap) de godgegeven vrijheid steeds weer verkwanzelen. Zonde is, dat de goden dezer eeuw meer over ons te zeggen hebben dan de God van de Gerechtigheid, van de Liefde, de Vrede.
En dat is zonde, omdat het een geloofskwestie is. We wedden zagezegd op het verkeerde paard.
- Laat ik proberen het eens in heel andere taal te zeggen: Zonde – dat is dat we na een economische crisis zonder weerga... gewoon door blijven geloven in het economische systeem. Hier en daar zoeken we wat bijstellingen... maar verder gaan we gewoon door. Omdat we niet anders kúnnen (denken we).
Het is een doodssysteem... ons economische bedrijf... maar we laten ons leven gewoon helemaal door dat doodssysteem bepalen.
En dát is nu precies wat ik bedoel met Zonde, zou Paulus zeggen. Het probleem is niet dat

jij zondtjes begaat... De zonde begaat jou! Het probleem is dat de zonde jou in de macht heeft. Jullie allemaal. En dat je het niet ziet.

Het probleem is dat wij door die macht... de vrijheid niet zien... de vrijheid niet leven, die God geeft. We leven totaal aan God voorbij...

En dat is wat wordt bedoeld met 'zondige mensen'.

- En wat zegt het Credo nou over Jezus – in dit verband?

In Jezus geeft God zich helemaal over aan de machten van deze wereld. Augustus, Herodes, Pilatus, de Hoge priesters... Ze doen met hem. Leven zo totaal als maar kan aan hem voorbij.

Tot in het graf wordt hij opgeruimd. Volledig machteloos. Alleen maar verleden tijd...

Voorbij, voorbij, voorgoed voorbij...

- En het bijzondere is nu, het wonder is nu... dat niets is wat het lijkt...:

Niet wij leven aan hem voorbij. Maar hij laat aan zich voorbij leven.

Niet wij stoppen hem weg... maar hij laat zich weg stoppen tot in het graf.

- Niets is wat het lijkt.

We dachten dat het onze weg was... God wegstoppen in een graf... Maar het is zijn weg met ons. Hij koos zelf voor deze weg van onmacht. Zijn onmacht... was geen teken van ónze macht... maar was zijn eigen macht.

- En daarmee is de macht van de zonde doorbroken. In deze weg van de zelfgekozen verwerping... is God machtiger gebleken dan alle zonde bij elkaar. We deden uiteindelijk alleen maar wat hij wilde dat we deden.

- Zo ongeveer denkt Paulus... Of het daarmee makkelijker wordt...??? Maar er zit, zoveel zal duidelijk zijn, in dit geloofsartikel meer uitdaging dan wij dachten, op basis van de al te bekende moralistische uitleg waarmee we zijn opgevoed (niet alleen mijn broertje). En meer belofte – van vrijheid

Zingen: *In u zijn wij begrepen – LB 351*

1 In U zijn wij begrepen,
in U zijn wij gedoopt.
Uw dood werd ons ten teken,
uw leven onze hoop.
Nu weten wij voorgoed:
Gij zult ons nooit begeven,
uw lichaam is ons leven,
uw offer is ons bloed.

2 Wij zijn in U begraven,
wij staan met U rechtop.
Wij zijn niet langer slaven,
maar kinderen van God.
Een wereld zijn wij oud,
maar nieuw als deze morgen,
geborgen ongeboren,
verloren tot behoud.

3 Die dood van één voor allen
werd vruchtbaar in de tijd,
het zaaizaad is gevallen,

het loopt op oogsten uit.
De zondvloed is voorbij,
ziedaar de nieuwe oever,
een duif koert in het lover,
dit is de overzij.

- Deel 2! Nu wordt het wat eenvoudiger – wat ludieker... We gaan naar de hel.
Muziek: <https://www.youtube.com/watch?v=rAOCORz7INY>
Franz Liszt, Dante's Inferno, Symphonie S.109- Met illustraties van Gustav Doré
- Over de Hel kunnen we kort zijn.
De Bijbel schrijft er zo goed als niets over. Het is een aanhangsel in het Credo. Een late toevoeging. *Apocrief* zogezegd... gebaseerd ook op apocriefe teksten, maar echt niet afkomstig uit de wereld van het NT.
- Ofwel, deze woorden zijn in Credo echt niet van groot belang. In 'begraven' is alles wel gezegd. Dat je nog dieper zou kunnen afdalen... is meer speculatie dan Bijbelse Theologie. En ook de hel als oord van pijniging – de climax van alle lijden van Christus... (zoals de Heidelbergse Catechismus dit deel van het credo verklaart) dat zijn latere beelden. De pijn – zo leerden we vorige keer – is immers niet eens de kern van de 'passie' – de passiviteit – van Christus.
- Eens te meer kunnen we anno nu genieten van de beelden. Genieten van Dantes 'Goddelijke komedie', die de bron is geweest van heel veel hellebeelden. Laten we voor de grap een paar verzen lezen. (Met op de achtergrond een schilderij van Botticelli – waarin deze de onderwereld schetst die Dante beschrijft).
- Dante dus – die aan de hand van de dichter Vergilius wordt rondgeleid door de hel:

- Dante, *De Goddelijke Komēdie* - Canto 32
- <https://books.google.nl/books?id=aTlyAAAAQBAJ&lpg=PT182&ots=uubnkexfnx&dq=%22en%20kreeg%20zo'n%20afkeer%20van%20dat%20ijzig%20nat%22&hl=nl&pg=PT182#v=onepage&q=%22en%20kreeg%20zo'n%20afkeer%20van%20dat%20ijzig%20nat%22&f=false>

- Je kunt die hele rondgang van Dante door de hel netjes in kaart brengen. Dan ziet het er ongeveer zo uit. Het aardige is, dat die kaart een soort hiërarchie van de 'zonden'/'ondeugden'. Van boven naar beneden zijn de misdaden steeds harder bestraft. Ondertussen – wij lachen er nu om – maar de beelden hebben in de geschiedenis bepaald hun uitwerking gehad.

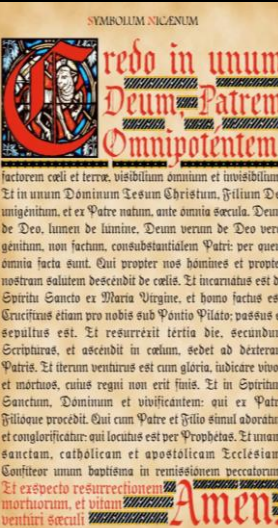

- Film: Gedeelte uit de Film Luther – hoe door manipulatie van de angst de mensen tot het kopen van aflaten werden verleid.

II. Ik geloof in de hel... ... maar er zit niemand in

Over het gelijk van Luther...
en van Paus Johannes de 23^e

SYMBOLUM NICENUM
credo in unum Deum, Patrem Omnipotentem
factorem caeli et terrae, visibilia omniū et invisibilia.
Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum, ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero genitum, non factum, consubstantialē Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato: passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

- Dat is wat tenslotte vooral niet klopt aan de angstbeelden van de hel: Dat het de macht ontkent van de liefde van Christus. Die ons van álle hel bevrijdt. Of dat nou op aarde is, of ergens diep ‘daaronder’.
- Het mooiste is dat gezegd door Paus Johannes XXIII die op de vraag ‘bestaat de hel’ antwoordde: Jazeker bestaat de hel... maar er zit niemand in.

Zingen: *O liefde die verborgen zijt (LB 561)*

- 1 O Liefde die verborgen zijt
in diepe stilten eeuwigheid,
erbarm U over ons bestaan,
het wordt verraden en verdaan.

- 2 Hoe achteloos in ons midden wordt
het kostbaar mensenbloed gestort
en in het onbarmhartig licht
het kruis des Heren opgericht.

- 3 De minsten van de mensen zijn
daar uitgestrekt in angst en pijn.
Tot aan het eind der wereld lijdt
Christus in hun verlatenheid.

- 4 O Liefde uit de eeuwigheid
die met ons mens geworden zijt,
wij bidden, laat ons niet alleen
in al het duister om ons heen,

- 5 opdat ook wij o Heer U niet
verlaten in uw diep verdriet
maar bij U zijn in al de pijn
waarmee de mensen mensen zijn.

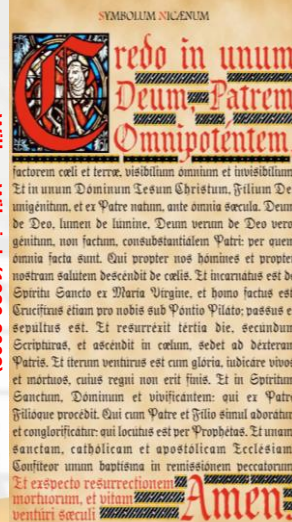
Dagsluiting – “De Hel”

Er was eens een arbeider in de metaal,
berucht om z'n dronk en zeer grove taal.
Hij was katholiek maar sloeg zelden een kruis,
hij loochende dikwijls het koninklijk huis...

Hij stierf in de armen van een zoveelste vrouw,
en toen sprak de Satan: "Nu hebben wij jouw!
Jij bent in de hel, en hoe vind je de hel?"
en de arbeider zei: "Het bevalt me hier wel"

"Die hel met z'n lekkende vlammen,
brengt mij geen moment in paniek.
Dat poken en stoken en roken en smoken,
dat is lang niet zo erg als een echte fabriek."

Willem Wilmink (1936-2003)

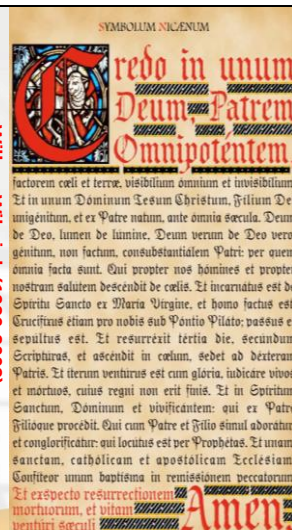
Dagsluiting – “De Hel”

De Satan zei kwaad: "Wat is dit voor een man,
ik pijnig de zondaar, zo hard als ik kan.
Ik stook me te pleuris, ik martel me klem,
maar 't mag allemaal best wat harder van hem..."

Zo werd onze zondaar de hel uitgegooid,
en hij liep naar Petrus want je weet het maar nooit.
En Petrus riep uit: "Ik vergeef je meneer,
maar zing me dan eerst nog dat liedje een keer."

"Die hel met z'n lekkende vlammen,
brengt mij geen moment in paniek.
Dat poken en stoken en roken en smoken,
dat is lang niet zo erg als een echte fabriek."

Willem Wilmink (1936-2003)

Luthers avondgebed

Blijf bij ons Heer,
want het is avond
en de nacht zal komen
Blijf bij ons en bij Uw ganse kerk
aan de avond van de dag
aan de avond van het leven
aan de avond van de wereld.
Blijf bij ons
met Uw genade en goedheid
met Uw troost en zegen
met Uw Woord en Sacrament.

Blijf bij ons, wanneer over ons
komt
de nacht van beproeving en van
angst
de nacht van twijfel en
aanvechting
de nacht van de strenge,
bittere dood

Blijf bij ons
in leven en sterven
in tijd en eeuwigheid.
Amen.

The image displays a musical score on the left and a portion of the Nicene Creed in Latin on the right. The musical score is written on four staves in a G-clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a 4/4 time signature. The lyrics are in Dutch. The right side shows a manuscript page with the title 'SYMBOLUM NICENUM' at the top. The main text is in Latin, starting with 'Credo in unum Deum, Patrem Omnipotentem'. The text is written in a Gothic script with red ink for initials and headings. The word 'Amen' is written in large red letters at the bottom right.

In God de Vader op zijn troon
ge - lo - ven wij, en in de Zoon,
uit God ge - bo - ren voor de tijd,
Hem zij de macht, de ma - jes - teit!

SYMBOLUM NICENUM
Credo in unum
Deum, Patrem
Omnipotentem,
factorem caeli et terrae, visibillum omnium et invisibillum
Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium De
unigenitum, et ex Patre natum, ante omnia saecula. Deum
de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero
genitum, non factum, consubstantiali Patre: per quem
omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter
nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de
Spiritu Sancto ex Maria Virgine, et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato: passus e
sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum
Scripturas, et ascendit in caelum, sedet ad dexteram
Patris. Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos
et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum
Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre
Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur
et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam
sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Con
fiteor unum baptismum in remissionem peccatorum.
Et exspecto resurrectionem
mortuorum, et vitam
venturi saeculi. **Amen.**

2 En in de Geest, die ons geleidt,
geloven wij: dat er altijd
een Trooster is, zacht als de wind,
een sterke moeder bij haar kind.

3 Lof zij de Vader, die ons schiep
en licht uit nacht tevoorschijn riep.
Lof zij de Zoon, die onze nood,
ons kruis verdroeg en onze dood.

4 Die onderging en overwon
en als de zon ten hemel klom,
die aan de dag treedt op zijn tijd
en eenmaal recht van onrecht scheidt.

5 Lof zij de Geest die wereldwijd
ons kerk maakt: Christus toegewijd
tot wij, van alle kwaad bevrijd,
God zien in alle eeuwigheid.
Amen.

Volgende Credoviering:

*... op de derde dag
opgestaan*

18 februari 2018
Same time, same place

